

Türkiye'de Mısır Tarımı Üzerinde Bazı Düşünceler

Sami Öngör

Mısır istihsali bakımından Türkiye dünyanın başlıca müstahsil-leri arasında önemli bir yer tutmaz. Yıllık istihsalimizin 300-850 bin ton arasında (1941-1952 senelerine ait 12 yıllık ortalamaya göre 688 bin ton) değişmesine mukabil, A.B.Devletlerinde 50-90, Arjantin'de 2-10, Brezilya'da 5-6, Romanya'da 1-6, Yugoslavya'da 1.5-5; Macaristan, Güney Afrika Birliği ve İtalya'da 1.5-3 milyon ton arasındadır. Türkiye'den arazi itibarıyla 7 defa daha küçük Bulgaristan'da bile 1 milyon tona yakındır. Bu itibarla mısırın iktisadî hayatımızda oynadığı rol, buğday, tütün, pamuk veya şeker pancarı gibi, doğrudan doğruya memleket ekonomisinin bütünü üzerinde müessir olan mahsullerle mukayese edilemez. Fakat mısır, Türkiye'nin bazı bölgelerinde, bilhassa bazı vilâyetlerinde en mühim toprak mahsulüdür ve halkın gıda maddeleri arasında birinci derecede yer tutar. Bu sebeple, belli bir bölgeye münhasır da kalsa, memleket iktisadiyatındaki yeri, mütevazi istihsali ile mukayese edilemeyecek bir ehemmiyet kazanır. Biz bu yazımızda, Türkiyedeki coğrafî dağılışını gözönünde tutarak, mısır tarımının bazı hususiyetlerini göstermeye ve Karadeniz bölgesinde gerçekten bir problem haline gelen durumunu açıklamaya çalışacağız.

12 senelik ortalamalara dayanarak (1941-1952) coğrafî dağılışı göstermek üzere hazırlanan harita, umumiyetle düşünüldüğü gibi, mısır tarımının Türkiye'nin münhasıran belli bir iki bölgesinde toplanmış olmadığını, yıllık istihsalleri az da olsa, muhtelif bölgelerin bunda payları bulunduğunu gösteriyor. Muhtelif bölgelerde ve yüksekliklerde ekim ve hasat zamanları aynı aylara raslamaz. Ancak, mayıs başından ağustos sonuna kadar devam eden dört aylık süre, hemen bütün Türkiye'de müşterek bir devredir. Bu dört ayın iklim şartları (bilhassa yağışlar) rekolte üzerinde kati bir tesir icra eder. Bu

sebeple mısır tarımının ehemmiyet kazandığı sahalara, mevzuubahis devrenin en müsait iklim şartları içinde geçtiği bölgelerdir. Buna göre Karadeniz bölgesi başta gelir ve yıllık istihsalin ortalama olarak hemen yarısını (%48) verir. Bunu %30 ile Marmara bölgesi takip eder (Her ikisi Türkiye mısır istihsalinin 3/4 ü). İstihsalin geri kalan miktarı ise, diğer bölgelerden; Anadolu'nun iç kısımlarından, Ege'den, hattâ mutlak yaz kuraklığına rağmen, Akdeniz bölgesinden elde edilir.

Bu duruma göre mısır tarımı sahalarını sadece yaz yağışlarının mevcut olduğu bölgelere inhisar ettirmek mümkün değildir. Bu husustaki araştırma ve müşahedelerimiz bizi şöyle bir neticeye ulaştırdı. Türkiye'de mısır tarımı sahaları, ziraat ve iklim şartları itibariyle 3 tipe ayrılır: 1 — Doğrudan doğruya yaz yağışlarının yeter derecede düştüğü bölgeler; 2 — Sulak ve nemli aluvyonlu ovalar; 3 — Mısır tarımının tarla ziraatı şeklinde değil, fakat akar sular boyunca bahçe tarımı halinde yapıldığı yerler. Birinci bölgede verim, doğrudan doğruya yaz yağışlarının miktarına ve düşüş tarzına bağlıdır. Hektar başına verim ortalama olarak yer yer 9.5-13.5 kental arasında değişir (Ordu 1167, Giresun 1205, Sinop 1381, Rize 1193, Trabzon 1138, Zonguldak 955 Kg). Umumiyetle yaz yağışlarının daha az olduğu ikinci tip bölgede ortalama verim bir miktar daha yüksektir ve 10-15 kental arasında değişir (Samsun 1534, Kocaeli 1651, Bursa 1409 Kg). Nihayet ekilişin daha çok bahçe tarımı şeklinde olduğu yerlerde, yaz yağışları daha da noksan olduğu halde verim en yüksektir ve hektar başına ortalama olarak 20 kental etrafındadır (Niğde 1906, Diyarbakır 2624, Yozgat 2600, Kars 2201 Kg).

Türkiye'deki genel görünüşünü kısaca gözden geçirdikten sonra, şimdi bu tarımın asıl hayatî bir rol oynadığı Karadeniz bölgesindeki durumunu tetkik edelim. Bu bölgede, bilhassa kıyı bölümünde mısır buğdayın yerini tutar. Doğuda, Trabzon, Rize gibi vilâyetlerde, fındık ve çay plântasyonları bir tarafa bırakılacak olursa, tek tarım halindedir. Meselâ normal bir ekim senesinde (1952) Konya'da buğdaya tahsis edilen arazi 636.000, Diyarbakır'da 72.000, Kars'ta 85.000; hattâ Türkiye'de mısırın en çok yetiştirildiği Kocaeli'nde dahi 86.000 hektar olduğu halde, mısıra tahsis edilen topraklar bu vilâyetlerde sırasıyla 1228, 365.200 ve 48.000 hektardır. Halbuki Karadeniz bölgesinde, bilhassa doğuda ve kıyıda mısır tek mil tahıla ayrılan yerin çok büyük bir kısmını işgal eder (Rize'de %94, Trabzon'da %91, Giresun'da %54, Ordu'da %77). Samsun, Sinop gibi İç Anadolu ile irtibatı daha kolay vilâyetlerle, bölgenin kıyıda içerde kalmış kısımlarında bu oran daha düşük veya çok küçüktür (Samsun %40, Zonguldak %34, Sinop %16, Tokat %2.6). Görüldüğü gibi, Doğu Ka-

radeniz kıyılarında mısır tarımı gerçekten rakipsiz bir önem taşımaktadır.

Fakat buna rağmen umumiyetle bir istihsal yetersizliği kendisini hissettirmektedir. O derecede ki mısır, bir ihraç maddesi olarak bölgenin hemen yegâne gelir kaynağını meydana getiren fındıkla beraber Doğu Karadeniz kıyıları iktisadî hayatının en mühim iki problemi olmaktadır. Çok defa biri diğerini tamamlar. Fındık mahsulünün bereketli, fiyatların uygun olduğu senelerde, çiftçi mısır noksanlığını daha az hisseder; çünkü kolaylıkla satın alabilir. Hattâ satın aldığı mısırı fındıkla öder. Her ikisinin de bariz surette az istihsal edildiği yıllar köylünün en sıkıntılı seneleridir. Öte taraftan mısır ve fındık fiyatları arasındaki münasebet başlıca meselelerden biridir. Son senelerde fındık fiyatlarının belli bir seviyenin üstünde tutulması, bankaların, satış ve tarım kooperatiflerinin köylüye makul bir fiyatla ve icabında kredi ile mısır vermesi gibi hükümet tarafından alınan karar ve tedbirler de Karadeniz kıyılarında mısırın ne derece hayati bir mesele teşkil ettiğini ayrıca gösteriyor.

Bu istihsal azlığının sebepleri nelerdir? Acaba iklim şartları, zannedildiğinin aksine olarak, mısır tarımı için pek de elverişli değil mi? Yoksa, memleketin en kesif nüfusuna sahip bir bölgesi olan Karadeniz kıyılarında mısır tarımına kâfi yer mi ayrılamıyor? Bu yer noksanlığı neden ileri geliyor? Bölgenin çok arızalı oluşunun ve gitgide daha geniş yer kaplayan fındık plântasyonlarının bunda ne dereceye kadar rolleri olabilir?

Çiftçi yersizlikten çok kuraklıktan şikâyetçidir. Coğrafyacıların her mevsimi yağışlı gösterdikleri Doğu Karadeniz kıyılarını, köylüler kâfi derecede yağışlı bulmuyor ve mısır azlığının başlıca sebebi olarak bu nokta üzerinde duruyorlar. Bu hususta kati bir fikre ulaşmak için, bir taraftan Karadeniz kıyılarına ait iklim bilgilerimizi, bilhassa yağışla mısırın yetiştirme süresi arasındaki münasebetler bakımından kontrole tâbi tutmak, diğer taraftan da mısıra tahsis edilen yer ve yıllık istihsal miktarlarını bölgenin nüfusu ile mukayese etmek lâzımdır.

12 yıllık süre içinde 1945 senesi memleketimizde umumiyetle bir fena mahsul, 1951 senesi ise bir iyi mahsul senesi olmuştur. Bu iki senede, mısırın yetiştirme süresi içinde düşen yağışları ve her birinde istihsal edilen miktarları aşağıda bir cetvel halinde topladık. Ekilen arazi her vilâyette, her iki yılda da hemen aynıdır.

Y e r	Yetiştirme süresi içinde düşen yağış mm.						İstihsal (Ton)
	Mayıs			Ağustos			
	1 9 4 5						
Giresun	39	42	10	35	= 126	11.000	
Rize	82	157	197	180	= 616	13.000	
Trabzon		80	4	23	= 107	27.000	
Samsun	11	32	26	16	= 85	30.000	
Ordu	44	63	76	21	= 204	24.000	
Sinop	5	20	2	20	= 47	6.585	
Zonguldak	3	124	27	5	= 158	14.000	
	1 9 5 1						
Giresun	104	82	64	89	= 339	20.487	
Rize ..	144	162	136	484	= 929	20.310	
Trabzon	104	42	44	163	= 354	46.000	
Samsun	70	85	88	34	= 278	118.490	
Ordu						55.355	
Sinop	11	37	154	83	= 286	24.800	
Zonguldak	17	135	95	46	= 294	60.160	

Bu iki tipik yılın mukayesesi, verim ve istihsalin yetiştirme süresi içinde düşen yağışların miktarına bağlı olduğunu gösteriyor. Bu iki cetvelin tetkiki, normal bir mahsul alınabilmesi için yaz aylarında düşmesi lâzım gelen yağış miktarının ne değerde olması lâzım geldiği hakkında da bir fikir veriyor. 1945 de Karadeniz kıyılarında, Rize hariç, dört aylık süredeki yağışlar umumiyetle 50-200 mm arasındadır. Bu miktarlar ise fena bir mahsul senesi halinde neticelenmiştir. Halbuki 1951 deki miktarlar (yine istisnâî şekilde yağış alan Rize hariç) umumiyetle 280-350 mm arasında oynamakta ve bu da iyi bir mahsule imkân vermektedir. Ancak yağışların düşüş tarzı, miktarı kadar mühimdir. Bu yağışın mümkün olduğu kadar çok güne dağılması ve bu günlerin de yetiştirme süresi içine serpilmiş bulunması lâzımdır. Normal derecede yağışlı görünen bir yılda, yağışın büyük kısmının devrenin başına veya sonuna raslaması bir kıymet ifade etmez. Meselâ Giresun'da, 1949 senesinde, mevzu bahis devre içindeki yağışın tutarı 623 mm'dir. Fakat bu normalden fazla yağışın ancak 27 mm'si Mayıs, 33 mm'si de Haziranda düşmüştür. Yani ilk iki ay kurak geçmiş, halbuki Ağustosta 449 mm yağış vukua gelmiştir. Bu yağış tarzı sebebiyle 1949 rekoltesi düşük olmuştur (12.820 ton).

Neticede itibariyle, Karadeniz kıyılarında normal bir mahsulün idraki için, yetiştirme süresi içinde, bu süreye oldukça düzenli bir şekilde dağılan, 250-350 mm arasında yağış beklemek icap etmektedir. Elimizdeki kayıtlara göre, bu miktar büyük bir ekseriyetle tahakkuk ediyor. Bu hususta daha kati bir ifadede bulunmak ve muhtelif senelerin tetkikinde raslanan bazı anormallikleri izah edebilmek bu-

günkü imkânlarımızla mümkün değildir. Meselâ 1952 de, 139 mm yağışa rağmen, Trabzon'da normalin üstünde bir mahsul alınmıştır (ortalama 35.000 olduğu halde, 44.500 ton). Yine bazı hallerde alınan mahsul miktarları (ekim sahaları hemen hemen sabit kaldığı halde) yağış tutarları ile mütenasip görünmemektedir. İlk nazarda izahı güç görünen bu anormal durum, gerçekte yine elimizdeki meteoroloji kayıtlarının mahdut oluşunun neticesidir. Filhakika bir tek istasyonun yağmur neticeleri ile, yerine göre 5.000 - 15.000 Km karelik geniş bir bölgeye dağılan tarım sahaları hakkında hüküm vermek bizi çok defa yanıltabilir.

Karadeniz bölgesinde hektar başına alınan verimin, ortalama olarak 9.5-13.5 kental arasında değiştiğini yukarda kaydetmiştik. Bu miktar her ne kadar bazı mısır yetiştiren memleketlerin veriminden düşükse de (Romanya'da 13, Yugoslavya'da 13-19, İtalya'da 21 kental), istihsal azlığının asıl sebebinin mısır tarımına tahsis edilen arazinin mahdut oluşundan ileri gelmekte olduğu görülüyor. Filhakika Rize ile Zonguldak arasında yer alan Karadeniz bölgesinin 7 kıyı vilâyetinde mısıra tahsis edilen arazinin genişliği, ekili yerlerin %40-%90 ını işgal etmesine rağmen 1934-1938 de 165.000; 1952 de ise 303.000 hektardan ibarettir. Halbuki, İç Anadolu'nun tek bir vilâyetinde buğdaya tahsis edilen yer bu miktarın yarısından, hattâ bazan bütününden daha fazladır (1952 de buğdaya tahsis edilen arazi Ankara'da 513.000, Eskişehir'de 170.000, Konya'da 636.000, Malatya'da 161.000, Sivas'ta 186.000, Urfa'da 220.000, Yozgat'da 269.000 hektar). Buna göre, iyi bir ekim senesinde Malatya ve Sivas'ta 3 nüfusa 1, Ankara'da 1.5 nüfusa 1, Yozgat ve Urfa'da 1.2 nüfusa 1, Konya'da hemen hemen 1 nüfusa 1 hektar buğday ekili yer düştüğü halde; Ordu'da 6.2 nüfusa 1, Giresun'da 7 nüfusa 1, Rize'de 10.6 nüfusa 1 ve bütün Karadeniz kıyısında da 8.6 nüfusa 1 hektar mısır ekili yer düşmektedir. O halde iyi bir mahsul senesinde Karadeniz kıyılarında ortalama olarak yılda insan başına 151 Kg mısır düşmektedir. Bu miktar fena mahsul senelerinde çok daha azalır (1945 de yılda insan başına düşen mısır miktarı Rize'de 76, Ordu'da 72, Trabzon'da 69, Giresun'da 39 ve Sinop'ta 32 Kg). Görülüyor ki, iyi bir mahsul senesinde dahi, Karadeniz bölgesi kendi ihtiyacı olan mısırı tamamen yetiştirememektedir. Dışardan mısır ithali (Bu ithal mısırın aynı zamanda buğdayla beraber yetiştirildiği bölgelerden; Samsun'dan, Kocaeli başta olmak üzere Marmara bölgesinden yapılır) zaruridir. Bu zaruret, bilhassa fena mahsul senelerinde kendini daha büyük çapta hissettirir.

Bu müşahedelerin neticesi olarak hülâsatan şunu ifade edebiliriz: Mısır, Karadeniz kıyılarında, ekili yerlerin her ne kadar çok bü-

yük bir kısmını işgal ediyorsa da, istihsal bu kalabalık nüfusun ihtiyacını karşılamaktan uzaktır. Hektar başına alınan verim normal sayılabilir. Mısır darlığı, doğrudan doğruya tarıma tahsis edilen arazinin azlığından ileri gelmektedir. Bu kıyıların başlıca gıda maddesi olan Mısır üzerindeki bu müşahedeler bizi birtakım meselelerle karşı karşıya getiriyor. Bölgenin topografya şartları, filhakika geniş tarım sahalarına imkân vermez. Nüfus Türkiye çapında çok kalabalıktır ve büyük kısmı kıyı yakınında toplanmıştır. 1500 metreden daha yüksekte kalan plâto düzlükleri tenhadır. Buranın hemen yegâne iktisadî faaliyeti "trans-humance" şeklindeki hayvancılıktır. Dağ sıraları kıyıya çok yakındır. Genç ve yüksek kıyı dağlarından inen küçük akar sular, vadi tabanlarında ve ağızlarında tarıma elverişli küçük aluvyonlu sahalar meydana getirmezler. Hattâ vadi yamaçları dahi, büyük bir ekseriyetle, güçlükle tarım yapılabilecek derecede meyillidir. Bu yüzdendir ki, tarlalar, çok yerde yerli halkın "bel" adını verdikleri bir nevi çapa ile sürülür.

Bu darlığın sebeplerini ortaya koymak için, mısır tarımı sahaları ile fındık plântasyonları arasındaki zirai ve ticarî münasebetleri hiç değilse cumhuriyet devrinden evvelki senelerden itibaren araştırmak lâzımdır. Bugün fındık bahçelerinin işgal ettiği yer umumiyetle mısır tarımına en elverişli olabilecek topraklardır. Nihayet karşımıza çıkan diğer hayati bir mesele de buradan memleketin başka bölgelerine yönelen ve çok defa daimilik karakteri taşıyan göçler ve bunun dayandığı beşerî ve iktisadî sebeplerdir.

Quelques Observations Sur La Culture Du Maïs En Turquie

Sami Öngör

Du point de vue de la production annuelle de maïs, la Turquie n'occupe pas une place importante parmi les principaux producteurs du monde. Sa production modeste varie entre 300.000 à 850.000 de tonnes. C'est pour cette raison que le maïs ne joue pas un rôle essentiel dans la totalité de la vie économique du pays comme ceux du blé, du coton et du tabac. Cependant la maïs est un des produits le plus important de certaines provinces de la Turquie et occupe l'une des premières places parmi les produits alimentaires de la population. De ce fait son importance dépasse de loin son volume de production modeste. La carte indiquant la culture du maïs en Turquie révèle que cette culture ne se concentre pas exclusivement dans une région déterminée du pays.

Dans les régions et altitudes différentes la période de culture et de récolte ne se coïncide pas. Néanmoins une période de quatre mois, débutant au mois de mai et prenant fin au mois d'août, est une période commune pour toute la Turquie. Les conditions climatiques (surtout les précipitations atmosphériques) de ces quatre mois influencent fortement la récolte. De ce point de vue la région de la Mer Noire occupe la première place et donne presque la moitié (48 pour cent) de la production annuelle. La région de Marmara vient après avec 30 pour cent. Enfin le reste de la récolte est fourni par d'autres régions, comme l'Anadolu central, l'Égée et par la région méditerranéennes où règne une sécheresse d'été presque complète. Or il n'est pas juste de limiter le champ de culture du maïs seulement aux régions où les précipitations d'été sont abondantes. D'ailleurs en Turquie, du point de vue des conditions climatiques et d'agriculture les champs de culture de maïs peuvent se grouper en trois types: 1 — Régions recevant suffisamment de pluies d'été où l'abondance de la récolte est liée directement à la quantité de la pluie tombée et à la

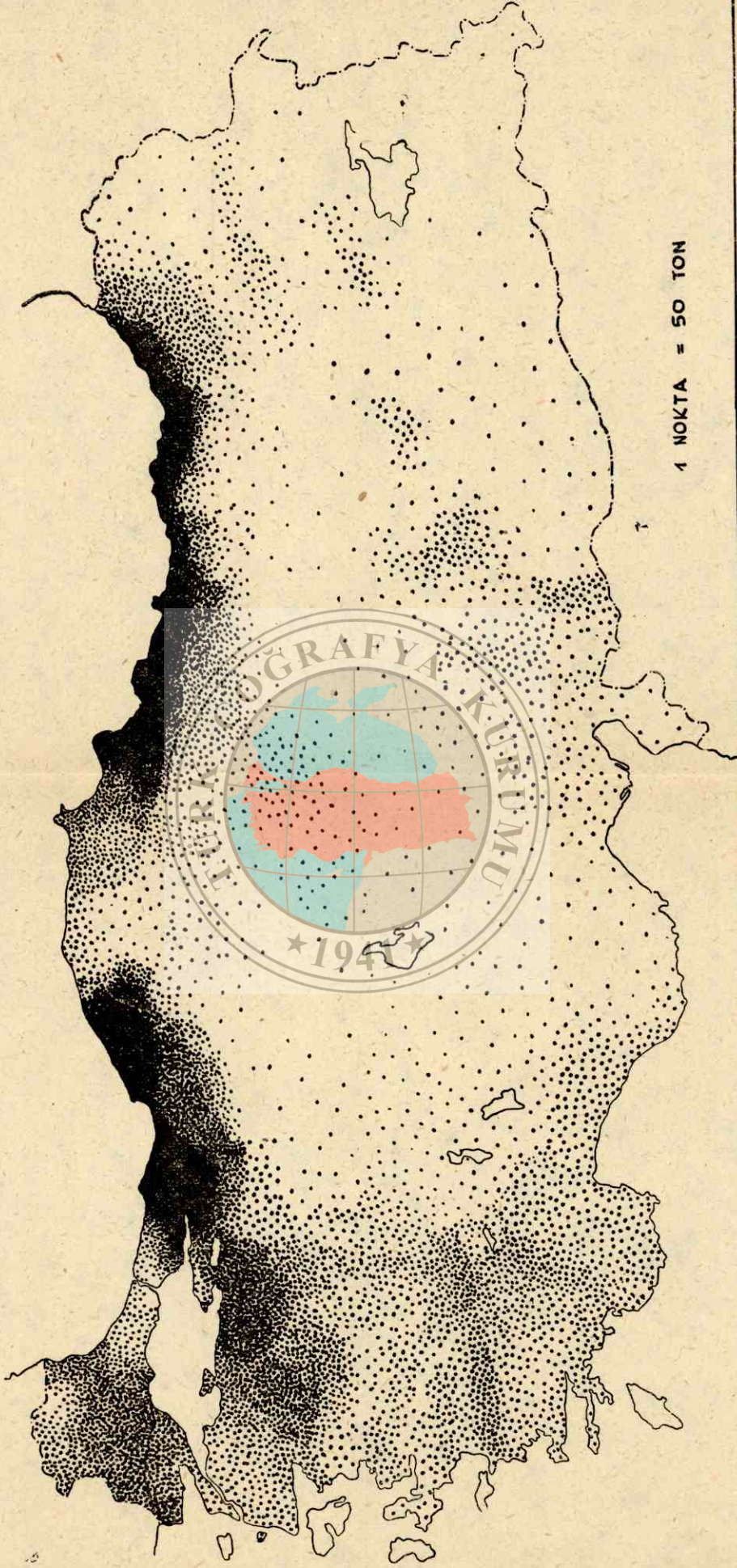
mode des précipitations. Ici le rendement moyen est de 9.5 - 13.5 qx par l'hectare. 2 — Plaines alluviales bien arrosée où les pluies d'été sont moins abondantes mais le rendement est relativement supérieur, 10-15 qx par l'hectare par exemple. 3 — Régions où la culture de maïs est faite aux côtes des cours d'eaux d'une manière presque intensive. Dans ces régions les pluies d'été sont insuffisantes mais le rendement moyen s'élève à 20 qx. Les côtes de la Mer Noire, la région de Kocaeli et Diyarbakır peuvent être respectivement indiquées comme l'exemple de ces trois types en question.

La région de la Mer Noire constitue l'objet principal de notre étude. Dans cette région, particulièrement aux côtes, le maïs remplace le blé. Par exemple dans les vilâyets Rize et Trabzon, à part la plantation de noisette et de thé, la culture de maïs constitue presque la monoculture et occupe la plus grande partie du terrain consacré à l'agriculture des céréals (Rize 94, Trabzon 91, Giresun 54 et Ordu 77 pour cent). Mais, malgré cette proportion importante, sa production est insuffisante. Quelles sont les principales causes de cette situation? Peut-on dire que les conditions climatiques ne sont pas propices à la culture de maïs? Ou dans cette région où la densité de la population est de plus élevée de la Turquie, la culture de maïs manque-t-elle de l'espace?

Pour obtenir une récolte normale, la quantité de pluie nécessaire de l'ensemencement jusqu'à la récolte varie entre 280 et 350 mm. Pendant les années aux cours desquelles cette quantité ne dépassant pas 50 à 200 mm la récolte est mauvaise. Cependant il convient d'ajouter que le mode des précipitations est aussi importante que la quantité de pluie tombé. Pour une bonne récolte il est indispensable que les pluies s'étendent sur une quantité de jours suffisants et encore dans la période de développement. Si les pluies tombent juste au début et à la fin de la période de culture, la suffisance de leur quantité ne peut pas permettre à obtenir une bonne récolte. D'après les données météorologiques la quantité de pluie tombée est généralement suffisante pour obtenir une récolte normale.

L'insuffisance de la production totale de maïs dans la région de la Mer Noire est directement liée à la pénurie de terre à cultiver par rapport à la densité de la population. De Rize jusqu'à Zonguldak, dans sept vilâyets de côte, malgré que la culture de maïs s'étend de 40 à 90 pour cent de la superficie affectée à l'agriculture des céréals, dans la période 1934-1938 seulement 165.000 et en 1952 303.000 hectares de terre ont été consacrée à cette culture. Tandis que Anadolu

Sami Öngör

1 NOKTA = 50 TON

12 senelik (1941-1952) ortalamalara göre Türkiye'de mısırın coğrafi dağılışı.

central, seul dans un vilâyet, la superficie de terre affectée à la culture de blé dépasse la moitié et parfois la totalité des chiffres susmentionnés. Par exemple à Konya la superficie de terre cultivé par tête d'habitant s'élève à un hectare, tandis que dans la région de la Mer Noire un hectare de terre doit nourrir de 8.6 personnes. De ce fait, même pendant des années à bonne récolte, l'insuffisance de la production se fait sentir et pour combler le déficit l'achat de maïs dans d'autres régions devient nécessaire.

